

«Από τη Γη στη Σελήνη... και από εκεί στον Άρη».
Η Λογοτεχνία της Επιστημονικής Φαντασίας:
Ένας Εύφορος Πλανήτης για τη Δημιουργική Γραφή

Δρένος Δημήτρης

Υποψήφιος Διδάκτορας, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας,

Πάντειο Πανεπιστήμιο

drenos_dhmrhs@yahoo.gr

Περίληψη

Το κείμενο αυτό, βασιζόμενο σε τρία εμβληματικά έργα της λογοτεχνίας της επιστημονικής φαντασίας του 20^{ού} αιώνα, τον Κόκκινο Πλανήτη του Alexander Bogdanov, την Έξοδο του Arthur C. Clarke και την Τριλογία του Άρη του Kim Stanley Robinson, επιδιώκει να αναδείξει τη σημασία αυτού του παραγνωρισμένου είδους λογοτεχνίας και να καταδείξει την αξία του για τη διδασκαλία της δημιουργικής γραφής.

Πέρα και πριν από οτιδήποτε άλλο η λογοτεχνία της επιστημονικής φαντασίας είναι μια λογοτεχνία του δέους. Δέος για το αχανές και το ιλιγγιώδες του χώρου, δέος για το άπειρο-που-δε-δαμάζεται του χρόνου και κυρίως δέος για τις απροσμέτρητες πιθανότητες που παράγει ο συνδυασμός τους στο μεγάλο πείραμα του σύμπαντος.

Το σύμπαν –και σίγουρα το λογοτεχνικό σύμπαν της επιστημονικής φαντασίας– είναι ένα γιγαντιαίο γίγνεσθαι (κάτι που παραδοσιακά το ονόμαζαν «θεό») και εμείς εδώ σήμερα που μιλάμε, γράφουμε και διαβάζουμε δεν είμαστε άλλο παρά μια ελάχιστη στιγμή και ενδεχόμενό του.

Έτσι, η ιστορία της επιστημονικής φαντασίας θα μπορούσε να διαβασθεί ως μια γενεαλογία του ανθρώπινου δέους, μια γενεαλογία που η πρώτη της στιγμή συμπίπτει με τις πρωταρχές της ανθρωπότητας.

Τότε, που κάποια νύχτα –στη θέρμη της σαβάνας ή στη σιωπή των παγετώνων– και για πρώτη φορά ο άνθρωπος –ο προσφάτως όρθιος στα δυο του πόδια– σήκωσε το κεφάλι του από τη γη. Τότε που για κάποιες στιγμές το

ανθρώπινο ον απενεμπλάκη από το διαρκές κυνήγι της τροφής, κέρδισε λίγο χρόνο από τα ένστικτα και έστρεψε το βλέμμα του στο ουράνιο στερέωμα.

Προφανώς το βρήκε ασφυκτικά γεμάτο με άστρα, από άκρη σε άκρη. Εκατομμύρια υπομνήσεις ενός κόσμου ριζικά εξωτερικού προς αυτόν –και άπιαστου. Μια ακατανόητη οντολογία που του υπενθύμιζε κάθε στιγμή και βασανιστικά πόσο περατός και εύθραυστος είναι ο ίδιος μέσα σε ένα βασίλειο αιωνιότητας.

Πολύ γρήγορα ο πρώτος άνθρωπος είπε τα άστρα θεούς, θεούς που διαφεντεύουνε τη φύση. Και μαζί με τις πρώτες τελετουργίες, άρχισε να κατασκευάζει και τις πρώτες έννοιες –για να τους αγγίξει.

Αυτή ήταν η εγκαθίδρυση του ανθρώπινου πολιτισμού ως πνευματικότητας και σύντομα τον ακολούθησε ο πολιτισμός ως τεχνική, καθώς οι έννοιες γύρευαν την εφαρμογή τους.

Η απόσταση που πλέον χώριζε την πρώτη λαξευμένη πέτρα από τον τελειότερο διαστημικό πύραυλο θα ήταν μόλις μερικές εκατοντάδες χιλιάδες χρόνια ανθρώπινης ιστορίας ή αλλιώς λίγα δευτερόλεπτα, όπως στην περίφημη εισαγωγή της *Οδύσσειας του Διαστήματος* του Stanley Kubrick. Λίγα κλάσματα του κοσμικού χρόνου.

Και αυτό γιατί το ποιοτικό βήμα είχε γίνει, το μόνο που απέμενε ήταν η ποσοτική συσσώρευση. Και η διαδρομή ήταν ο άνθρωπος να καλλιεργήσει το δέος που ένιωθε, ώστε να το αντιμετωπίσει. Να κατανοήσει αυτή την οντολογία της ετερότητας που τον περιέβαλλε.

Ταυτόχρονα, στην πορεία αυτή θα κατανοούσε την ίδια τη δική του φύση.

Για τον Ernst Bloch, τον σπουδαίο γερμανό μαρξιστή φιλόσοφο των αρχών του 20^{ού} αιώνα, τον βασικό θεωρητικό της Ουτοπίας και προπομπού πολλών θεωριών για την επιστημονική φαντασία, ο άνθρωπος έχει μια ιδιαίτερη οντολογική ταυτότητα, μια ιδιαίτερη, διακριτή και συγκεκριμένη φύση. Είναι ένα ουτοπολογικό (utopological) ον, ένα ον που είναι-προς-το-μέλλον. Και αυτό γιατί ως διαλεκτική αντίθεση, ο άνθρωπος συγκροτείται καταστατικά πάνω στην έλλειψη. Πάντα κάτι του λείπει και αυτό καθιστά αρχικά αφόρητο και αβίωτο το παρόν. Ωστόσο, χάρη στη διαμεσολάβηση της ελπίδας, αυτής της διαρκούς συνειδησιακής ποιότητάς του, ο άνθρωπος διασυνδέει κάθε στιγμή του παρόντος

του με το μέλλον. Η συνείδηση του ανθρώπου είναι η συνείδηση αυτού-που-ακόμα-δεν-είναι. Ο άνθρωπος αντέχει και κατοικεί στο τώρα, γιατί προσμένει τη μετοίκισή του στην ουτοπία του μέλλοντος.

Για τον Bloch ο ανθρώπινος πολιτισμός στο σύνολό του αποτελεί μια κιβωτό της ουτοπικής παρόρμησης. Εκδηλώσεις της μπορεί κανείς να συναντήσει σε όλο το φάσμα που εκτείνεται από το θεολογικό λόγο του παρελθόντος έως τις σύγχρονες διαφημίσεις για τις αντιρυτιδικές κρέμες που υπόσχονται πως επιτέλους θα δαμάσουμε το χρόνο. Ωστόσο, κυριότερη κοιτίδα της είναι η λογοτεχνία και τα κείμενά της εκείνα που οραματίστηκαν το ριζικά διαφορετικό.

Τέτοια κείμενα συμπίπτουν με την ίδια την ανακάλυψη της γραφής και ήδη σε αυτά η λεγόμενη «μακρά ιστορία της επιστημονικής φαντασίας» εντοπίζει τις απαρχές του είδους, όπως για παράδειγμα στο βαβυλωνιακό *Έπος του Γκιλγκαμές* του 3.000 π.Χ.

Ωστόσο, για την πιο παραδεδομένη «βραχεία ιστορία τις επιστημονικής φαντασίας», τα παραπάνω απαιτούνται, μα δεν είναι επαρκή. Επιπλέον απαιτείται να ανέβουν στη σκηνή οι βασικοί ήρωες του είδους, όπως ο πύραυλος, το ρομπότ και το τεχνητό περιβάλλον της μητρόπολης. Και ακόμα περισσότερο, απαιτείται η σκηνή αυτή να στηθεί και φωτιστεί από τις βαθιές τομές που θα σημαδέψουν τη μοντέρνα εποχή.

Χρειάζεται η ανατροπή του γεωκεντρικού συστήματος από τον Κοπέρνικο που θα καταστήσει τη Γη έναν πλανήτη ανάμεσα σε άλλους και το σύμπαν αχανές και γεμάτο πιθανότητες. Χρειάζεται η διατύπωση της μεθοδολογίας του επιστημονικού εμπειρισμού από τον Francis Bacon, η οποία θα σμιλέψει τη μοντέρνα επιστημοσύνη. Χρειάζεται η καρτεσιανή σύλληψη του ανθρώπου ως ενός όντος που το θεμέλιό του εντοπίζεται στην πράξη της σκέψης του, καθιστώντας τον κόσμο μια υλική εξωτερικότητα πρόσφορη στο να τη μεταπλάσει μέσω της τεχνολογίας, μα και μια έρημο μοναξιάς στην οποία θα περιπλανάται ο άνθρωπος ο διαιρεμένος στο δυισμό πνεύματος και σώματος. Χρειάζεται το δαρβινικό σχήμα της εξέλιξης που σε αναλογία με την κοπερνίκεια επανάσταση, θα στερήσει από τον άνθρωπο τη μοναδική θέση που απέδιδε στον εαυτό του και θα τον εντάξει στο συνεχές των ειδών ως ένα ακόμα είδος που μια μέρα ενδέχεται να παρακμάσει ή να χαθεί.

Επιπλέον, χρειάζονται οι μεγάλες γεωγραφικές ανακαλύψεις του 15^{ου}, 16^{ου} και 17^{ου} αιώνα που θα αποκαλύψουν ανάμεσα σε άλλα, πως ο ευρωπαϊκός τρόπος θέσμησης δεν είναι ο μοναδικός, μα πως υπάρχουν διαφορετικά παραδείγματα κοινωνιών. Αργότερα, πολλές μυθιστορηματικές φυλές εξωγήινων θα βασιστούν στο υλικό των ανθρωπολόγων που θα μελετήσουν αυτές τις μη δυτικές κοινωνίες. Χρειάζεται επίσης η άνοδος του καπιταλισμού, η οποία θα αλλάξει ριζικά την ανθρωπογεωγραφία του κόσμου μετακινώντας τεράστιες μάζες πληθυσμών, ενώ ταυτόχρονα θα διχάζει βαθιά τις κοινωνίες, εξαθλιώνοντας συντριπτικά τμήματα του πληθυσμού τους. Τέλος, χρειάζεται η εκβιομηχάνιση η οποία θα επιταχύνει το πώς βιώνουμε το χρόνο, θα συρρικνώσει το χώρο (εκμηδενίζοντας το χρόνο που απαιτείται για να τον διανύσουμε) και θα θολώσει δια παντός τα σύνορα μεταξύ του φυσικού και του τεχνητού.

Στα πλαίσια αυτά, ο Ιούλιος Βερν θα θεωρηθεί ως ένας από τους δυο γεννήτορες του είδους. Αν και ο ίδιος ονόμαζε τα μυθιστορήματά του *voyages extraordinaires*, δηλαδή παράξενα ταξίδια, τα έργα του θα συγκέντρωναν τα δυο βασικά συστατικά της επιστημονικής φαντασίας, δηλαδή τον επιστημονικό λόγο και τη διερώτηση του *τι θα γινόταν εάν*, όπου η υποθετική πρόταση συμπληρώνεται από ένα ριζικά νέο ενδεχόμενο.

«Τι θα γινόταν λοιπόν εάν ο άνθρωπος μπορούσε να υπερνικήσει τις δυνάμεις της βαρύτητας;» ρωτάει ο Ιούλιος Βερν. Θα μπορούσε ίσως να πάει *Από τη Γη στη Σελήνη* (1865) απαντάει ο ίδιος, πλαισιώνοντας το ερώτημα και την απάντησή του με εμβριθείς παρατηρήσεις όσον αφορά τις επιστήμες της βαλλιστικής και της αστρονομίας.

Και τι θα γινόταν εάν οι άνθρωποι έφθαναν στη Σελήνη –και δεν έμεναν να κινούνται γύρω της σε τροχιά, όπως τελικά συμβαίνει στο έργο του Βερν– ρωτάει ο δεύτερος γεννήτορας της επιστημονικής φαντασίας, H.G. Wells στο *Οι Πρώτοι Άνθρωποι Στη Σελήνη* (1901). Πιθανόν να εκτελούνταν προληπτικά από τους σεληνάνθρωπους, μόλις αυτοί αντιλαμβάνοντουσαν την κυριαρχικότητα και βαναυσότητα του ανθρώπινου είδους.

Όπως και να έχει, έχουμε πλέον φθάσει στη Σελήνη –θα ήμασταν ήδη θεοί για τους αρχαίους– και δε βρήκαμε τίποτα εκεί. Και ωστόσο, τα δυο αυτά έργα εξακολουθούν να διαβάζονται ως επιστημονική φαντασία και όχι ως κάτι άλλο.

Ο λόγος για αυτό είναι πως τα κείμενα της επιστημονικής φαντασίας οφείλουν να είναι επιστημονικοφανή και όχι επιστημονικά. Ενδύονται τη γλώσσα της επιστήμης όχι για να παραδώσουν τα δεδομένα τους προς ακαδημαϊκή δημοσίευση, αλλά για να θεμελιώσουν έναν ορίζοντα πιθανοτήτων που θα ενεργοποιήσει τη μυθοπλασία. Μιλούν για αυτό που δεν έχει γίνει ακόμα και που μπορεί και να μην γίνει καν ποτέ –μα που θα μπορούσε ωστόσο, με βάση τα σημερινά μας δεδομένα και όσα στοιχειώνουν το σύγχρονο φαντασιακό.

Εξάλλου, ακόμα και όταν ο χρόνος παρέρχεται και καθιστά τις πιθανότητες βεβαιότητες ή απιθανότητες, ο προφητικός χαρακτήρας των κειμένων της επιστημονικής φαντασίας παραμένει. Παραμένει, γιατί παρά τη φαινομενική παραδοξία, η προφητεία δεν εξαρτάται απόλυτα από την εκπλήρωσή της. Το δέος που γενούν οι προφητείες, προκύπτει κυριότερα από την απόπειρα των προφητών –ή των συγγραφέων– να αποτολμήσουν να κοιτάξουν έξω από το χρονικό ορίζοντα της εποχής τους, να αποκρυσταλλώσουν σε λέξεις την ουτοπική παρόρμηση ή τα δυστοπικά άγχη μιας κοινωνίας.

* * *

Πάντως, ακόμα και αν πια πήγαμε στο φεγγάρι, ανάμεσα στα άστρα λάμπει υπαινικτικά ο κόκκινος πλανήτης. Αν το φεγγάρι είναι ο κοντινός μας ουρανός που μπορούμε να αδράξουμε απλώνοντας το χέρι, ο Άρης αποτελεί μια δεύτερη Γη, γηραιότερη και λιγότερο θερμή. Μια δεύτερη Γη, προϊστορία ή μέλλον της πρώτης, η Γη στην αντίθεσή της ή η Γη στο συμπλήρωμά της.

Έτσι, αν η επιστημονική φαντασία του 19^{ου} αιώνα κινήθηκε κυρίως από τη Γη στη Σελήνη, αυτή του 20^{ου} και 21^{ου} αιώνα διευρύνει τις τροχιές της και επισκέπτεται συχνά τον κόκκινο πλανήτη.

Το 1908 ο Alexander Bogdanov, ιδιότυπος ρώσος στοχαστής, φιλόσοφος και θεωρητικός της επιστήμης, βασικό στέλεχος του κόμματος των μπολσεβίκων, συνιδρυτής του κινήματος της Prolekult και εφευρέτης των σύγχρονων τεχνικών μετάγγισης του αίματος, θα κυκλοφορήσει το *Ο Κόκκινος Πλανήτης*.

Το βιβλίο διαδραματίζεται κατά τη διάρκεια της αποτυχημένης επανάστασης του 1905. Ενώ ο επιστήμονας και επαναστάτης ήρωας προετοιμάζεται για τις συγκρούσεις, θα τον προσεγγίσει μια ομάδα

ανθρωπόμορφων κατοίκων του Άρη, οι οποίοι και θα τον προσκαλέσουν στον πλανήτη τους, περιγράφοντάς του την κρισιμότητα αυτής της επίσκεψης.

Ο ήρωας Λεονίντι θα αποδεχθεί την πρόσκληση και το πρώτο μέρος του βιβλίου θα περιγράψει το ταξίδι της μετάβασης, το οποίο θεμελιώνεται λεπτομερειακά στη βάση των επιστημονικών δεδομένων εκείνης της εποχής, ενώ πολλές από τις εικασίες του για τη φύση και τις απαιτήσεις των διαστημικών ταξιδιών θα επαληθευθούν πρακτικά τη δεκαετία του 1960.

Το δεύτερο μέρος του βιβλίου θα κινηθεί στα χαρακτηριστικά πλαίσια της κλασικής λογοτεχνικής ουτοπίας. Ο Λεονίντι θα μνηθεί στους τρόπους της αρειανής κοινωνίας και θα γνωρίσει τους θεσμούς της. Αποκαλύπτεται πως ο πολιτισμός του Άρη είναι αρχαιότερος από αυτόν της Γης και πως έχει καταφέρει να ξεπεράσει τις οξύτατες ταξικές συγκρούσεις που διαιρούν τη Γη των αρχών του 20^{ού} αιώνα. Η Ουτοπία έχει πραγματωθεί στον Άρη και κινδυνεύει μόνο από την εξάντληση των πρώτων υλών του πλανήτη, αποθέματα των οποίων έχει σε αφθονία η Γη, αποθέματα που χρησιμοποιεί για τις σφαγές της.

Εν τέλει, αποδεικνύεται πως ο Λεονίντι έχει κληθεί στον Άρη ως ένα εξέχον και προοδευμένο μέλος-δείγμα του γήινου πολιτισμού, ως κάποιος που φέρει ήδη τη συνείδηση του μέλλοντος-που-είναι-να-έρθει, ώστε οι αρειανοί να εκτιμήσουν κατά πόσο υπάρχει ελπίδα η ανθρωπότητα να εξέλθει από τη νηπιακή της ηλικία και να γίνει αντιληπτή ως ισότιμη ή εάν αντιθέτως το ανθρώπινο είδος αποτελεί ένα λάθος των Νόμων της Ζωής, οπότε σε αυτή την περίπτωση οι αρειανοί θα έχουν κάθε δικαίωμα πάνω στον πλανήτη μας.

Στο *Έξοδος* (*The Sands Of Mars*, 1951) του Arthur C. Clarke, ο ήρωας είναι ένας συγγραφέας επιστημονικής φαντασίας ο οποίος ετοιμάζεται να κάνει την πρώτη τουριστική πτήση της ιστορίας προς τον Άρη. Το ταξίδι του τού διαψεύδει σταθερά όσα έχει γράψει στα βιβλία του, ενώ ο ίδιος παρουσιάζεται ως καρικατούρα καθώς –και σε αντίθεση με τους άτρωτους ήρωες των βιβλίων του– δεν μπορεί να σταματήσει να κάνει εμετό λόγω της έλλειψης βαρύτητας. Όταν τελικά θα προσαρμοστεί στις συνθήκες του πλανήτη, θα ανακαλύψει την ιθαγενή ζωή –κάποια πλάσματα με περίπλοκη βιολογία και συμπεριφορά άκακου κατοικίδιου– ενώ επίσης θα βοηθήσει στη χειραφέτηση των γήινων αποίκων του Άρη από την πατρίδα τους, τη Γη.

Τέλος, από το 1993 έως το 1996 ο Kim Stanley Robinson θα κυκλοφορήσει την *Τριλογία του Άρη (Mars Trilogy)*, ένα έργο που χρονικά εκτείνεται από το 2026 έως τις αρχές του 23^{ου} αιώνα και καταλαμβάνει περισσότερες από 2000 σελίδες. Σε αυτό θα αφηγηθεί την εποποιία της αποίκησης του Άρη σε συνάρτηση με τη μελλοντική ιστορία της Γης. Οι πρώτοι 100 άποικοι, επίλεκτοι επιστήμονες, θα αναλάβουν να εκκινήσουν τις διαδικασίες γαιοποίησης (terraforming) του Άρη, δηλαδή τη μεταμόρφωση των περιβαλλοντικών του συνθηκών, ώστε να καταστεί φιλόξενος για την ανθρώπινη ζωή. Με επάρκεια κορυφαίου επιστήμονα, ο Robinson θα περιγράψει το τιτάνιο εγχείρημα της θέρμανσης του περιβάλλοντος, της πύκνωσης της ατμόσφαιρας, της δημιουργίας θαλασσών από τον πάγο του υπεδάφους.

Παράλληλα, οι πρώτοι 100 άποικοι οι οποίοι επέχουν αρχετυπικούς ρόλους όπως αυτούς του Επιστήμονα, του Τεχνοκράτη, του Ηγέτη, του Μηχανικού, του Παθιασμένου Ανθρώπου, του Πολιτικού, του Κοινωνικού Επαναστάτη κ.α. θα συγκροτούνται σε ένα πολυεπίπεδο δράμα χαρακτήρων, ενώ ο πληθυσμός του πλανήτη θα αυξάνεται γεωμετρικά λόγω της παράνομης μετανάστευσης από μια Γη η οποία καταρρέει κάτω από τη σύγκρουση των μετά-πολυεθνικών εταιρειών και την οικολογική καταστροφή.

Ένα από τα βασικά ευρήματα του βιβλίου, η θεραπεία της μακροζωίας, η οποία θα ανακαλυφθεί το 2060, επιτρέπει σε πολλούς από τους βασικούς ήρωες να επιβιώσουν ως το τέλος του έργου και να ηγηθούν πολιτικών κινήσεων, τα οποία εκτείνονται από μια στρατευμένη οικολογία που υποστηρίζει τη διατήρηση του αρχέγονου, αμετάπλαστου Άρη ως μια αποκεντρωμένη διακυβέρνηση βασισμένη στην οικονομία του δώρου.

Η μετάβαση από τον *Κόκκινο Άρη* του πρώτου τόμου στον *Πράσινο (σαντη-Γη) Άρη* του τρίτου τόμου θα σημαδευτεί από δυο αιματηρές επαναστάσεις, στο τέλος των οποίων ο Άρης θα ανεξαρτητοποιηθεί και η αρχική και μερική ουτοπία της «αδέσμευτης επιστημονικής κοινότητας» θα μετατραπεί σε μια εφαρμοσμένη ουτοπία οικουμενικών διαστάσεων.

* * *

Τα τρία αυτά βιβλία που αναφέραμε, κεντροθετούν τον Άρη και διατρέχουν, με απόσταση περίπου 50 χρόνων το ένα από το άλλο, τον 20^ο αιώνα.

Το έργο του Bogdanov αποτελεί ένα από τα πρώτα κείμενα που συνδυάζουν την ουτοπική λογοτεχνία με την επιστημονική φαντασία, κάτι που έκτοτε πρόκειται να αποτελέσει τον κανόνα. Η πολιτική θεωρία θα εγγράφεται πλέον και στους ανοιχτούς ορίζοντες της επιστημονικής φαντασίας. Καθώς τα κείμενά της μπορούν να συνδιαλέγονται με τις μεγάλες εκτάσεις του χρόνου και του χώρου, μπορούν ομοίως να αρθρώσουν ένα μακροπολιτικό λόγο, καθιστώντας τα έργα της τεράστια πειράματα πολιτικής σκέψης.

Η «Άμμος του Άρη» εμφορείται από μοντερνιστικά ή και μεταμοντέρνα χαρακτηριστικά. Ο ίδιος ο συγγραφέας –μέσω του alter ego του– συμμετέχει στο έργο του και διαψεύδεται. Η μυθοπλασία περί των διαστημικών ταξιδιών αποδεικνύεται πως ωχριά μπροστά στην πραγματικότητα του διαστήματος. Ωστόσο ακόμα και αυτή η πραγματικότητα αποτελεί άλλη μια μυθοπλασία, αυτή της επιστημονικής φαντασίας του Arthur C. Clarke. Πρόκειται για ένα γιγαντιαίο παιχνίδι με κάτοπτρα στο οποίο η λογοτεχνία προσεγγίζει τον κόσμο, αυτός της διαφεύγει και έπειτα ξανά την προσκαλεί.

Τέλος, η τριλογία του Robinson –ο *Κόκκινος*, ο *Μπλε* και ο *Πράσινος Άρης*– είναι σαρωτική στην κλίμακα και την εμβρίθειά της. Παραπέμποντας στην παράδοση του τρίτομου κλασσικού μυθιστορήματος, αποτελεί έναν *Πόλεμο και Ειρήνη* για τον 21^ο και 22^ο αιώνα. Αν το έργο του Τολστόι κινείται διαδοχικά μεταξύ των σαλονιών και των πεδίων της μάχης, αυτό του Robinson κινείται μεταξύ του υπόγειου εργαστηρίου ή των περιηγήσεων στην επιφάνεια του αφιλόξενου πλανήτη και των συγκρούσεων για την ανεξαρτησία.

Στην τριλογία χρησιμοποιούνται περισσότεροι από 400 γεωλογικοί όροι, χάρη στους οποίους το κείμενο μπορεί να χτίσει την αλλόκοσμη ατμόσφαιρα των τοπίων του, μια ατμόσφαιρα στην οποία οι κλισέ περιγραφές ενός δειλινού ανανεώνονται, καθώς διαφορετικά διαθλάται στην αραιή ατμόσφαιρα του Άρη ο απόμακρος ήλιος, ενώ ταυτόχρονα δυο δορυφόροι –και όχι ένας– ανατέλλουν στον ουρανό, ο Δήμος και ο Φόβος. Τέτοιες περιγραφές, με τις οποίες το έργο είναι διάστικτο, επιβεβαιώνουν χαρακτηριστικά την πεποίθηση της συγγραφέας και θεωρητικού της επιστημονικής φαντασίας Farah Mendlesshon, σύμφωνα με την οποία «η επιστημονική φαντασία αποτελεί το τελευταίο ανάχωμα του ρομαντικού

μυθιστορήματος. Οι ήρωές της ερωτεύονται τον ίδιο το μακρόκοσμο» (Mendlesohn 2003: 8).

Επιπλέον, αν το έργο του Robinson, αλλά και η επιστημονική φαντασία συνολικά, αποτελούν απρόσμενες επιβιώσεις του ρομαντισμού στην εποχή μας και μάλιστα κρυμμένες εκεί που ίσως ποτέ δε θα φανταζόμασταν (αφού κρίνοντας και μόνο από το όνομα, η επιστημονική φαντασία συνορεύει «επικίνδυνα» με την επιστήμη), ταυτόχρονα το λογοτεχνικό αυτό είδος αποτελεί και μια κατεξοχήν έκφραση του πνεύματος της νεωτερικότητας. Με τα λόγια ενός άλλου συγγραφέα και θεωρητικού, του Damien Broderick, η επιστημονική φαντασία είναι επίσης «ο μύθος της βιομηχανικής εποχής» (Broderick 1995: 11).

Η *Τριλογία του Άρη*, πέρα από τις άλλες ταυτότητές της, είναι και ένα έμμεσο δοκίμιο φιλοσοφίας. Οι ήρωές της είναι επιστήμονες και το εγχείρημα της γαιοποίησης του Άρη εμφανίζεται ως ο κολοφώνας της ανθρώπινης τεχνικής. Η μετατροπή ενός άξενου πλανήτη σε φιλόξενο για τη ζωή όπως την ξέρουμε, δηλαδή για τη δική μας ζωή, δεν είναι κάτι άλλο από τη θριαμβευτική επικράτηση του ανθρώπου επί αυτής της έτερης και εξωτερικής οντολογίας που εικάσαμε στην αρχή του κειμένου πως συγκλόνισε συθέμελα τον πρώτο άνθρωπο, κάποτε.

Ωστόσο την ίδια αυτή στιγμή της επικράτησης της επιστήμης, εμφανίζεται επιτακτικά αναγκαία και η συνέχιση (ή η διαιώνιση) της μεταφυσικής. Οι ήρωες του Robinson διαρκώς παρατηρούν πως η γαιοποίηση του πλανήτη συνοδεύεται από την «αρειοποίηση» των ανθρώπων. Μια διαλεκτική κατεξοχήν μοντέρνα, η οποία συμπλέκει το ενεργό υποκείμενο με τις εξίσου καθοριστικές παραμέτρους του περιβάλλοντός του. Η βιολόγος ηρώίδα Hiroko θα αναλάβει στις σελίδες του έργου τη διαμόρφωση των κατάλληλων τελετουργιών και πίστης αυτού του νέου ανθρώπου. Μια πίστη ωστόσο, η οποία δε θα ομοιάζει στη θρησκευτικότητα της παράδοσης, αλλά θα αποτελεί τη γιορτή και το μύθο μιας νέας εποχής.

Επίσης, το τόσο μεστό έργο του Robinson εκθέτει παραδειγματικά και τη θέση ενός από τους σημαντικότερους θεωρητικούς της εποχής μας, του Fredrik Jameson, σύμφωνα με την οποία «η επιστημονική φαντασία αποτελεί την εκδήλωση του σύγχρονου γεωπολιτικού φαντασιακού. Μας παρέχει μια πρώτη και ακατέργαστη καταγραφή του νέου παγκόσμιου συστήματος [που αναδύεται]» (Jameson 2005: 2).

Η *Τριλογία του Άρη* παρουσιάζει μια Γη σε διαρκή κρίση, όπου οι μετά-εθνικές εταιρίες (δηλαδή οι κύριοι δρώντες ενός ύστερου και πλήρως παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού που έχει φθάσει στα όρια της μονοπωλιακής του φάσης) ελέγχουν τα ασθενή έθνη-κράτη της περιφέρειας και συγκρούονται αλληπάλληλα αναζητώντας ζωτικό οικονομικό χώρο. Η σκαιά αυτή εικόνα που παρουσιάζει ο Robinson αποτελεί μια εικόνα που ήδη αναδύεται και στο δικό μας κόσμο, αυτόν των αρχών του 21^{ου} αιώνα. Ο Robinson ωθεί μυθοπλαστικά, και ταυτόχρονα πολιτικά, τη λογική του παγκόσμιου συστήματος στα άκρα της ή αλλιώς, στις «λογικές» και αναγκαίες συνέπειές της.

Τέλος, όπως και πάλι παρατηρεί ο Jameson σε ένα άρθρο του αφιερωμένο εξολοκλήρου στην *Τριλογία του Άρη*, το έργο του Robinson (ο οποίος υπήρξε προπτυχιακός φοιτητής του Jameson) αποτελεί και ένα στοχασμό πάνω στην Ιστορία. Το εύρημα της μακροζωίας των ηρώων, οι οποίοι ξεπερνούν τους δυο αιώνες ζωής, δεν αποτελεί μόνο ένα συγγραφικό τέχνασμα, ώστε οι ήρωες να αντέξουν μέχρι το τέλος του βιβλίου.

Καθώς γερνούν, η μνήμη τους εξασθενεί. Δεν μπορούν να ατενίσουν το σύνολο της ζωής τους, το παρελθόν τους αποκόπτεται από το ύστερο, γερασμένο παρόν τους. Έτσι, αν και είναι οι πρωταγωνιστές των γεγονότων που σημάδεψαν τις κοινωνικές αλλαγές στον Άρη, αν και αποτέλεσαν τους μοχλούς της ιστορίας του, η δική τους εξιστόρηση της Ιστορίας γίνεται θραυσματική και εν πολλοίς ανέφικτη. Με άλλα λόγια, το άτομο ξεπερνιέται από το σύστημα και το νόημα της Ιστορίας υπερβαίνει το νόημα του μεμονωμένου ανθρώπου.

* * *

Στις σελίδες αυτές θελήσαμε καταρχήν να αναδείξουμε τη σημασία της λογοτεχνίας της επιστημονικής φαντασίας. Αν και πρόκειται για ένα είδος λογοτεχνίας που διατηρεί το σφρίγος της νεότητας (παρότι έχει και αυτό πλέον ιστορία αιώνων), για ένα είδος που δε σταματά να αναπτύσσεται και του οποίου εμβληματικοί συγγραφείς, όπως ο Philip K. Dick και η Ursula Le Guin, έχουν ήδη ενταχθεί στο λογοτεχνικό κανόνα, ωστόσο η κριτική του αποδοχή άργησε χαρακτηριστικά να έρθει.

Οι λόγοι αυτής της καθυστέρησης έχουν πλέον αναλυθεί εκτενώς και σχετίζονται κυρίως με ό,τι αποκαλείται «τα πολιτικά της κουλτούρας και του

γούστου». Γεγονός πάντως παραμένει πως παρά την άνθιση των σπουδών επιστημονικής φαντασίας στα πανεπιστήμια του εξωτερικού τις τελευταίες δύο δεκαετίες, στην Ελλάδα απουσιάζει σχεδόν παντελώς η θεωρητική βιβλιογραφία, ενώ οι μικροί και τολμηροί εκδοτικοί οίκοι που κυκλοφόρησαν κάποια από τα λογοτεχνικά της έργα, αργοσβήνουν.

Στόχος μας λοιπόν ήταν να διαλύσουμε κάπως τη βαριά ομίχλη της παρανόησης που σκεπάζει την επιστημονική φαντασία. Θελήσαμε να αναδείξουμε την πολλαπλή σημασία και το νοηματικό της πλούτο, τονίζοντας τη συνάφειά της με βασικές πτυχές του πολιτισμού της νεωτερικότητας, δηλαδή με το πνεύμα που ακόμα μας διέπει.

Επιπλέον, υποστηρίξαμε πως η λογοτεχνία της επιστημονικής φαντασίας εκφράζει υποδειγματικά ένα από τα κύρια ζητούμενα της τέχνης, την επεξεργασία του δέους, κάτι που τόσο συχνά βρίσκεται στο επίκεντρο της αισθητικής φιλοσοφίας και των θεωριών της λογοτεχνίας μέσα από την περίφημη έννοια του “sublime”.

Διαλέξαμε να παρουσιάσουμε τρία σημαντικά έργα του είδους, τα οποία οριοθετούν τον 20^ο αιώνα και τα οποία μοιράζονται τον ίδιο τόπο για τη μυθοπλασία τους, τον πλανήτη Άρη. Ωστόσο, μπορεί ο τόπος να είναι ο ίδιος, ωστόσο οι εκδοχές είναι πολλές, εκδοχές που φανερώνουν την καλειδοσκοπική δημιουργική δύναμη της επιστημονικής φαντασίας. Ο Άρης του Bogdanov είναι κατοικημένος από νοήμονα όντα, ανώτερα από τον άνθρωπο. Ο Άρης του Clarke έχει επίσης ζωή, η οποία όμως δε διεκδικεί τα σκήπτρα από τον άνθρωπο. Τέλος, στον Άρη του Robinson δεν εμφανίζεται πια καμία μορφή ζωής. Το σύμπαν του βιβλίου έχει παρόντα μόνο τον άνθρωπο και τα έργα του, ενώ η διαδρομή προς τα «έξω» (έξω από τη βαρύτητα της Γης) είναι και μια διαδρομή προς τα «μέσα», καθώς ο άνθρωπος κοιτάει τον εαυτό του και μόνο αυτόν, στο γιγαντιαίο καθρέφτη της επιστημονικής φαντασίας.

Τα τρία αυτά έργα συμπυκνώνουν παραδειγματικά πολλές και από τις λογοτεχνικές αρετές της επιστημονικής φαντασίας, όπως ο εκφραστικός πειραματισμός, ο κειμενικός αναστοχασμός, η απρόσμενη ποιητικότητα και το πολυεπίπεδο της μυθιστορηματικής κατασκευής. Επί παραδείγματι, στον *Κόκκινο Πλανήτη* ο Alexander Bogdanov αναστέλλει τη χρήση ανωνυμιών που θα

πρόδιδαν το φύλο των Αρειανών, μέχρι το σημείο εκείνο που ο ήρωας Λεονίντι μπορεί πλέον να κάνει την αντίστοιχη διάκριση. Επίσης, στην *Έξοδο* είδαμε ήδη πώς ο Arthur C. Clarke στοχάζεται πάνω στις δυνατότητες και τα όρια του κειμένου. Τέλος, στην *Τριλογία του Άρη* ο Kim Stanley Robinson επιτυγχάνει να δημιουργήσει γνήσια ποίηση βασισμένη σε γεωλογικούς και γεωφυσικούς όρους, ενώ παράλληλα κατασκευάζει ένα κολοσσιαίο δημιούργημα στο οποίο συμπλέκονται ή αντιδιαστέλλονται δεκάδες βασικοί χαρακτήρες.

Ακόμα περισσότερο, αν και η *Τριλογία του Άρη* εκτείνεται έως τον 23^ο αιώνα, οι υποθέσεις και οι προβλέψεις της εμφανίζονται στον αναγνώστη ως ένας *ρεαλισμός-που-έρχεται*. Σύμφωνα με την εύστοχη παρατήρηση του John Clute, μετά την εκτόξευση του Σπούτνικ, την πρώτη δηλαδή διαστημική πτήση, βρεθήκαμε με μια νέα συνθήκη: η επιστημονική φαντασία να αρχίζει να συμβαίνει εντός του κόσμου και της εποχής μας (Roberts 2006: 26).

Και πράγματι, σήμερα βρισκόμαστε στο κατώφλι της γενετικής μηχανικής και της τεχνητής νοημοσύνης, προσφιλών και διαχρονικών θεμάτων της επιστημονικής φαντασίας. Επιπλέον, το Voyager 1 που εκτοξεύθηκε το αρχαίο έτος 1977, ξεπέρασε φέτος τα όρια του ηλιακού συστήματος, ενώ το ρομποτάκι Curiosity έρπεται αυτή τη στιγμή στην επιφάνεια του Άρη. Τέλος, η πρώτη επανδρωμένη αποστολή στον Άρη εκτιμάται για το 2040, μόλις 15 χρόνια αργότερα από ότι στα βιβλία του Robinson.

Έτσι, αν η τέχνη ανταγωνίζεται την επιστήμη στη διαχείριση του υπαρξιακού μας δέους, η επιστημονική φαντασία όντας παιδί τόσο του αναγεννησιακού ουμανισμού των γραμμάτων όσο και του νεώτερου επιστημονικού θετικισμού, μπορεί να συνοψίσει και τους δυο σε ένα πολύτιμο κράμα μεταφυσικής και ρεαλισμού.

Πεποίθησή μου είναι πως η επιστημονική φαντασία θα αποτελέσει σταδιακά το νέο ρεαλισμό της εποχής μας. Ή αλλιώς, καθώς η πραγματικότητά μας θα λαμβάνει χαρακτηριστικά οικεία προς την παράδοση της επιστημονικής φαντασίας, στην επιστημονική φαντασία θα μπορεί να βρει τις έννοιες, τις αφηγηματικές τροπές και την κειμενική ατμόσφαιρα για να εκφραστεί, η εποχή που θα έρθει.

Ως τέτοια λοιπόν, θεωρώ πως η επιστημονική φαντασία μπορεί να αποτελέσει έναν ιδιαίτερα εύφορο τόπο τόσο για τη διδασκαλία της δημιουργικής γραφής όσο και για τις συγγραφικές της προεκτάσεις.

Η επιστημονική φαντασία χάρη στη μεγάλη αφομοιωτική της δύναμη μπορεί να χρησιμοποιηθεί ιδανικά ως τρόπος έκθεσης των διαφόρων ειδών της λογοτεχνίας, καθώς έχει εγκολπωθεί σταδιακά είδη όπως η ουτοπική λογοτεχνία, το ταξιδιωτικό αφήγημα, το γοτθικό μυθιστόρημα, το περιπετειώδες μυθιστόρημα κ.α. Επίσης, τα κείμενά της επιδεικνύουν πολλές λογοτεχνικές τροπές και ύφη που εκτείνονται από το ρομαντισμό ή το ρεαλισμό έως τη μεταμοντέρνα γραφή.

Ακόμα, η μυθοπλαστική απαιτητικότητα που εγγενώς φέρει ως είδος – δηλαδή η ανάγκη να στοιχειοθετηθούν πιστευτά οι απίστευτοι κόσμοι και τα πλάσματα της επιστημονικής φαντασίας– το καθιστά ιδανικό υλικό για τις θεμελιώδεις ασκήσεις της δημιουργικής γραφής, όπως είναι η διαμόρφωση ενός χαρακτήρα, η περιγραφή και η δημιουργία ατμόσφαιρας.

Τέλος, είναι γνωστό πως η δημιουργική γραφή δεν απευθύνεται τόσο στους επαγγελματίες συγγραφείς όσο σε όλους εμάς. Είναι μια διαρκής άσκηση στην τέχνη του λόγου, ώστε ο καθένας μας να γίνει ικανός στη λογοτεχνική έκφραση και μετάπλαση του κόσμου του. Η επιστημονική φαντασία, κυριότερα όλων, μπορεί να προσφέρει τα λογοτεχνικά μέσα, ώστε να συλλάβουμε και καταγράψουμε την εμπειρία της τρίτης χιλιετίας, την εμπειρία μιας εποχής που μοιάζει να αντιγράφει πυρετωδώς από αυτά τα παράξενα βιβλία.

Το κείμενο εδώ τελειώνει. Το παρόν του έγινε ήδη παρελθόν τόσο για το συγγραφέα του όσο και για εσάς τους αναγνώστες. Μόνο το μέλλον διανοίγεται συνεχώς μπροστά. Θέλησα και εγώ με τη σειρά μου να καρφίτσώσω ένα φρέσκο πλανήτη στο στερέωμα της δημιουργικής γραφής. Ελπίζω να τον βρείτε εύφορο και υποσχόμενο, εσείς, οι τολμηροί της κοσμοναύτες.

Βιβλιογραφία

- Bloch, E. (1995). *The Principle of Hope*, Vol. 1-3. Cambridge: MIT Press.
- Broderick, D. (1995). *Reading by Starlight. Postmodern Science Fiction*. London: Routledge.
- Jameson, F. (2005). *Archaeologies of the Future: the Desire Called Utopia and Other Science Fictions*. London: Verso.
- Κλαρκ, Α. (1979). *Έξοδος*. Αθήνα: Κάκτος.
- Mendlesohn, F. (2003). Introduction: Reading Science Fiction. In J. Edwards & F. Mendlesohn (eds), *The Cambridge Companion to Science Fiction*. Cambridge: Cambridge University Press, 1-14.
- Μπογκντάνοφ, Α. (1999). *Ο Κόκκινος Πλανήτης*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Roberts, A. (2006). *Science Fiction*. Abingdon: Routledge.
- Robinson, K.S. (2000). *Ο Κόκκινος Άρης*. Αθήνα: Παρά Πέντε.
- Robinson, K.S. (2009a). *Blue Mars*. London: HarperVoyager.
- Robinson, K.S. (2009b). *Green Mars*. London: HarperVoyager.